

Πώς η επιστημονική φαντασία επηρέασε τον σοσιαλισμό

Το τελευταίο μυθιστόρημα του Kim Stanley Robinson, *Το υπουργείο του μέλλοντος* (The Ministry for the Future), αμφισβητεί την κυριαρχία του καπιταλιστικού ρεαλισμού στον Παγκόσμιο Βορρά, παρουσιάζοντας μια υποθετική εκδοχή του μέλλοντος, στην οποία η συλλογική δράση βάζει τέλος στον καπιταλισμό και σώζει τον κόσμο από την κλιματική αλλαγή. Καθώς φαντάζεται μια εναλλακτική λύση στην καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, ο Ρόμπινσον συνεχίζει μια μακρά, τιμημένη παράδοση αριστερών συγγραφέων επιστημονικής φαντασίας που γράφουν ουτοπικά μυθιστορήματα.

Η παράδοση ξεκινά τουλάχιστον από το βιβλίο του William Morris *Νέα από το πουθενά* (News from Nowhere-1890), το οποίο μιλάει για μια προλεταριακή επανάσταση που οδηγεί σε μια ιδανική κοινωνία χωρίς φτώχεια και καταπίεση. Με διαφορετικούς τρόπους, ο Robinson και ο Morris μοιράζονται ένα κοινό όραμα της ανθρωπότητας που ζει μέσω της εργασίας ως κοινωνικής δραστηριότητας που λειτουργεί τόσο μέσα όσο και ενάντια στη φύση. Αυτά τα έργα καθώς και εκείνα άλλων διάσημων σοσιαλιστών ουτοπιστών μυθιστοριογράφων, από τον H. G. Wells έως τον Iain M. Banks, προωθούν την υπόθεση του σοσιαλισμού, παρέχοντας στους αναγνώστες ριζοσπαστικές απεικονίσεις της μετακαπιταλιστικής ζωής που σπάνια υπάρχουν στα μέσα επικοινωνίας.

Η ουτοπική επιστημονική φαντασία δεν μας παρουσιάζει απλώς ένα σχεδιάγραμμα για το μέλλον: προσφέρει επίσης έναν νέο τρόπο σκέψης της ιστορίας. Στο οπισθόφυλλο του τελευταίου τεύχους της *Tribune* παρατίθεται ένα απόσπασμα του Marx, σύμφωνα με το οποίο «θα ήταν πράγματι εύκολο να διαμορφώσει κανείς την παγκόσμια ιστορία αν ο αγώνας γινόταν μόνο κάτω από ευνοϊκές συνθήκες». Τι θα γινόταν λοιπόν αν υπήρχε ένας τρόπος να αναδιαμορφώσουμε νοητά τις συνθήκες μες στις οποίες βρισκόμαστε; Τι θα γινόταν αν σταματούσαμε να σκεφτόμαστε τόσο πολύ την ιστορία σε σχέση με το παρελθόν και αρχίζαμε να τη σκεφτόμαστε από την προοπτική του μέλλοντος;

Στο βιβλίο του *Φαντασιακά μέλλοντα* (Imagined Futures- 2019), ο Max Saunders περιγράφει την εμφάνιση στη Βρετανία του μεσοπολέμου μιας «μελλοντικής ιστορίας», ως μια ιστορία του παρόντος και του άμεσου μέλλοντος, γραμμένη από την οπτική ενός πιθανού φαντασιακού μέλλοντος. Ο επιστήμονας και κομμουνιστής διανοούμενος, J. B. S. Haldane, έγραψε ένα τμήμα του βιβλίου του *Δαίδαλος ή Η Επιστήμη και το Μέλλον* (Daedalus or, Science and the Future - 1923) με τη μορφή μιας φοιτητικής εργασίας από το 2073, περιγράφοντας πώς οι βιολογικές εξελίξεις, όπως η ανάπτυξη εμβρύων εκτός του σώματος της μητέρας, είχαν γίνει μια ευρέως διαδεδομένη πρακτική.

Ο Haldane παρουσίασε την πρόβλεψη της πλήρους μεταμόρφωσης των συμβατικών σεξουαλικών σχέσεων ως ένα απλό γεγονός· υιοθετώντας την οπτική του μέλλοντος και αντιλαμβανόμενος το παρόν ως ένα στάδιο της ιστορίας που θα ξεπεραστεί, απελευθερώθηκε από την περιοριστική ηθική πυξίδα της παράδοσης και του παρελθόντος.

Η αδελφή του Haldane, Naomi Mitchison, εφάρμοσε μια παρόμοια λογική στη φεμινιστική επιστημονική φαντασία της. Η περιγραφή της για το *Μας είχαν προειδοποιήσει* (We Have Been Warned - 1935) ως «ιστορικό μυθιστόρημα για την εποχή μου» υπονοεί ότι και εκείνη σκεφτόταν το παρόν της υπό την οπτική γωνία μιας πιο προοδευτικής μελλοντικής κοινωνίας. Στο μυθιστόρημα, η απεικόνιση της φασιστικής κατάληψης της εξουσίας στην Αγγλία προειδοποιούσε τους αναγνώστες για την ανάγκη μετασχηματισμού των ταξικών και έμφυλων σχέσεων προκειμένου να αποφευχθεί αυτή η μοίρα και, αντ' αυτής, να επέλθει ένα μέλλον όπου όλοι θα είναι ίσοι.

Αυτή η ιδέα –ότι οι ανάγκες της μελλοντικής κοινωνίας υπερτερούν εκείνες των προηγούμενων και των σημερινών κοινωνιών– μετεξελίχθηκε σε ηθική αρχή χάρη σε μια αναλογία με τη συνδικαλιστική δράση στη βιομηχανία. Η Mitchison επεσήμανε ότι υπήρχε μια γενική τάση να θεωρούνται οι εν εξελίξει απεργίες ή πολιτικές καμπάνιες ως επιθετικές ή εχθρικές πράξεις κατά της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων· όμως, εκ των υστερών, οι αγώνες αυτοί κέρδιζαν την αναγνώριση μέσω της κοινής διαπίστωσης ότι είχαν οδηγήσει σε βελτίωση του βιοτικού επιπέδου

Συνεπώς, θεωρήθηκε ότι οι σοσιαλιστές θα πρέπει να πρεσβεύουν τις αξίες του ουτοπικού μέλλοντος ως ηθικά σωστές και να αντιμετωπίζουν τις πρακτικές της τάξης των καπιταλιστών ως εχθρούς της μελλοντικής «καλής κοινωνίας». Αυτή η, προερχόμενη εκ της επιστημονικής φαντασίας, αίσθηση ενός επερχόμενου μέλλοντος για το οποίο αξίζει να αγωνιστεί κανείς και το οποίο εξυμνήθηκε από την αριστερή πολιτιστική πολιτική της δεκαετίας του 1930, στήριξε την αποφασιστική συμβολή των Βρετανών εργατών στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και οδήγησε, εν μέρει, στην εκλογή της κυβέρνησης των Εργατικών το 1945.

Σε μεγάλο μέρος της αριστερής φαντασίας του μεσοπολέμου, το πρότυπο για αυτό το προοδευτικό μέλλον ήταν η Σοβιετική Ένωση πριν από τις δίκες-παρωδίες, η οποία παρουσιάζεται στο *Μας είχαν προειδοποιήσει* από τη σκοπιά των χειραφετημένων εργατριών που απολαμβάνουν το δικαίωμα να καθορίζουν αν και με ποιον θα κάνουν παιδιά. Ωστόσο, η συμβολή της Mitchison στις συζητήσεις για την απελευθέρωση και τον έλεγχο των γεννήσεων, περιορίζεται από το γεγονός ότι συμμετείχε στην οργάνωση ευγονιστών Eugenics Society.

Στο μη μυθοπλαστικό βιβλίο της, *Η ηθική βάση της πολιτικής* (The Moral Basis of Politics-1938), η Mitchison υποστήριξε ότι η παραδοσιακή σεξουαλική ηθική είχε τις ρίζες της στην οικονομία της σπάνης και ότι η ελευθερία και η ισότητα θα γίνονταν ο κανόνας μόνο όταν θα ικανοποιούνταν όλες οι υλικές ανάγκες. Ως εκ τούτου, προέβλεψε ότι η τελική επιτυχία ή αποτυχία της Σοβιετικής Ένωσης θα εξαρτιόταν από την ικανότητά της να εγκαθιδρύσει μια κοινωνία αφθονίας.

Τελικώς, η ΕΣΣΔ απέτυχε αλλά η ιστορία αυτής της αποτυχίας είναι πολύ πιο ενδιαφέρουσα και

διδασκτική απ' ό,τι αναγνωρίστηκε ποτέ από τους αντιπάλους της. Το δημιουργικό ντοκιμαντέρ του Francis Spufford για τη σοβιετική προσπάθεια επιστημονικής κάλυψης όλων των αναγκών, με τίτλο *Κόκκινη Αφθονία* (Red Plenty-2010), έχει χαρακτηριστεί ως το αντίστοιχο ενός μυθιστορήματος επιστημονικής φαντασίας του Robinson ή της Ursula Le Guin.

Γενικότερα, η ιδέα μιας ουτοπικής κοινωνίας αφθονίας αποτελεί το πλαίσιο για το πλέον μακροσκελές έργο σοσιαλιστικής επιστημονικής φαντασίας των τελευταίων ετών: τη σειρά *Culture* του Iain M. Banks (1987-2012). Στο σύνολο τους, τα μυθιστορήματα αυτά αποτελούν μια διεξοδική εξέταση της ηθικής διάστασης της παρέμβασης των σοσιαλιστικών δυνάμεων που αποσκοπούν στο να οδηγήσουν παραδοσιακά ιεραρχικά κράτη στη χειραφέτηση των λαών τους. Υιοθετώντας την οπτική της μελλοντικής ιστορίας όπου κυριαρχούν εγκέφαλοι τεχνητής νοημοσύνης (τα λεγόμενα "Minds"), ο Banks αποκαθλώνει την κλασική φιλελεύθερη ιδεολογία που διαποτίζει σήμερα τις συζητήσεις για τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις και την αντικαθιστά με μια στοιχειοθετημένη ανάλυση των πολιτικών αξιών που τίθενται υπό διακύβευμα.

Η οπτική αυτής της διαστημικής όπερας είναι χρήσιμη επίσης καθώς καταδεικνύει τους περιορισμούς των αξιών της άρχουσας τάξης. Όπως έχει επισημάνει ο κριτικός Fredric Jameson, το παραδοσιακό μυθιστόρημα είναι μια αστική λογοτεχνική μορφή που εξαρτάται δομικά από μια συμβατική λύση, όπως η συμμετοχή μιας από τις ηρωίδες της Jane Austen σε ένα γαμήλιο συμβόλαιο, το οποίο διασφαλίζει τις σχέσεις ιδιοκτησίας και την κοινωνική τάξη.

Αντιθέτως, η επιστημονική φαντασία είναι ένα είδος που επιθυμεί να ξεπεράσει τολμηρά αυτούς τους περιορισμούς. Μετατοπίζοντας την κλίμακα δράσης πέρα από τα όρια της σύγχρονης ζωής, η οποία ορίζεται από το πλαίσιο στο οποίο γεννιέται κανείς και τις ευκαιρίες εργασίας, σε ένα άπειρο σύμπαν, διανοίγοντας μια εξερεύνηση των ατομικών και κοινωνικών δυνατοτήτων χωρίς όρια· μόλις παρακολουθήσετε τις ακτίνες C να λάμπουν στο σκοτάδι κοντά στην πύλη Tannhäuser, δεν υπάρχει επιστροφή στην παθητική ζωή του ύστερου καπιταλισμού. (1)

Αυτό που βρίσκουμε στη σοσιαλιστική επιστημονική φαντασία ενός και πλέον αιώνα είναι ένας οδηγός για ορισμένες από τις αναγκαίες αλλαγές οπτικής προκειμένου να απελευθερωθούμε από τα ιδεολογικά δεσμά του παρόντος και να συνεχίσουμε να δημιουργούμε την ιστορία. Τα μυθιστορήματα αυτά προσφέρουν όχι μόνο ελπίδα και έμπνευση μες την ταραχώδη εποχή μας αλλά συγχρόνως αναζωογονούν μια αίσθηση δέους για το τι θα μπορούσε να καταφέρει μια κοινωνία πραγματικής ισότητας.

Μετάφραση του Αλέξανδρου Μινωτάκη

(1)Πρόκειται για αναφορά του αρθρογράφου στον διάσημο μονόλογο (Tears in Rain) του Roy Batty, του τελευταίου replicant στην ταινία *Blade Runner*, λίγο πριν πεθάνει